

แนวความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการยึดทรัพย์สิน

บุคคลใดก่อนสิ้น บุคคลนั้นย่อมมีหน้าที่ต้องชำระหนี้ด้วยทรัพย์สินของตน หากไม่ยินยอมชำระหนี้ด้วยความสมัครใจ ก็ต้องมีการบังคับให้ชำระหนี้ โดย คำพิพากษาของศาล วิธีการบังคับชำระหนี้ตามคำพิพากษาของศาลวิธีการหนึ่งที่น่า มาใช้บังคับมากได้แก่การยึดทรัพย์สิน วิธีการดังกล่าวมีผลกระทบต่อสิทธิในทรัพย์สิน ของบุคคลซึ่งสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิที่ได้รับความคุ้มครอง ทั้งตามหลักกฎหมายสากล และหลักกฎหมายไทย แม้ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งจะบัญญัติให้สิทธิ ในการยึดทรัพย์สินไว้เพื่อให้กฎหมายสารบัญญัติ ซึ่งกำหนดสิทธิและหน้าที่ของบุคคล มีความศักดิ์สิทธิ์ นำมาซึ่งความสงบสุขในสังคม แต่การบัญญัติกฎหมายดังกล่าวก็จะ ต้องสอดคล้องและไม่ขัดต่อสิทธิพื้นฐานดังกล่าวด้วย ดังนั้น การพิจารณาในส่วนนี้ จะได้ว่าถึงแนวความคิดพื้นฐานที่ใช้ในการยึดทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษา อันได้แก่แนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล ข้อจำกัดสิทธิใน ทรัพย์สินของบุคคล ประวัติและความเป็นมาของการยึดทรัพย์สินในประเทศไทยและ หลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งคำพิพากษาของศาล

แนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล

มนุษย์ คือ สัตว์สังคม เป็นสิ่งมีชีวิตที่ดำรงชีพอยู่ได้เฉพาะในสังคมและ โดยอาศัยสังคม มนุษย์เข้ามาสู่สังคมพร้อมกับสิทธิและสถานภาพของตัวเองที่ใคร

จะแต่ต้องไม่ได้¹ สังคมซึ่งรวมกันเป็นรัฐประกอบด้วยดินแดน พลเมืองและ
 อำนาจอธิปไตย ก็จะมีกฎหมายเป็นบทบังคับที่จะใช้กับพลเมืองของรัฐ กฎหมาย
 ที่เป็นแม่บทสำคัญของรัฐคือกฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นบทบัญญัติสูงสุดของบรรดา
 กฎหมาย เป็นที่มาของกฎหมายทั้งหลาย อธิปไตยของกฎหมายตั้งอยู่บนรากฐานของ
 บทบัญญัติแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายต่าง ๆ และเสรีภาพของทุกคนนั้นได้รับ
 การรับรองให้มีอยู่โดยกฎหมายรัฐธรรมนูญ การกระทำต่าง ๆ ในการบริหารหรือ
 การปกครอง (Acts administratifs) จะใช้ได้ก็ต่อเมื่อไม่ขัดกับกฎหมาย
 รัฐธรรมนูญหรือเป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายรัฐธรรมนูญ อำนาจนี้เป็นอำนาจ
 พิเศษของกฎหมายรัฐธรรมนูญที่มีเหนือกฎหมายอื่น ๆ ซึ่งลักษณะพิเศษของกฎหมาย
 รัฐธรรมนูญนี้ ก็จะมีบทบังคับหรือบทลงโทษ (Sanction) ซึ่งในบางประเทศก็จะมี
 มีศาลพิเศษหรือคณะตุลาการรัฐธรรมนูญคอยพิจารณาวินิจฉัยว่าบทกฎหมายใดบ้างที่
 ออกมาขัดกับรัฐธรรมนูญที่ใช้บังคับเพื่อที่จะยกเลิกกฎหมายนั้น หรือบางครั้งก็ให้บท
 กฎหมายนั้นเป็นโมฆะ เพื่อควบคุมให้เป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ²

หลักการและแนวความคิดในการบัญญัติกฎหมายรัฐธรรมนูญนั้น กล่าว
 โดยทั่วไป ในสมัยศตวรรษที่ 18 - 19 มีพื้นฐานแห่งแนวความคิดของลัทธิปัจเจกชน
 นิยม (Individualism) ลัทธิเสรีนิยม การปกครองระบอบประชาธิปไตย และ
 การปกครองโดยกฎหมาย (The rule of law) โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนว

¹ บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, คำอธิบายวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ
 เปรียบเทียบ : รัฐธรรมนูญเยอรมัน (กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535), หน้า 39.

² ไพโรจน์ ชัยนาม, สถาบันการเมืองและกฎหมายรัฐธรรมนูญ ภาค 1
 (กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524),
 หน้า 78 - 79.

ความคิดแห่งลัทธิปัจเจกชนนิยม ซึ่งน่าจะเป็นที่มาของแนวความคิดทั้งหมดด้วย³ รัฐธรรมนูญตามแนวความคิดนี้จึงมีบทบัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของพลเมืองไว้ในรัฐธรรมนูญด้วย เช่น สิทธิเสรีภาพในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ในการทำสัญญาและในการประกอบอาชีพ รัฐจะต้องเคารพต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมืองอันเป็นองค์ประกอบของรัฐธรรมนูญด้วย ซึ่งทำให้รัฐมีอำนาจจำกัด โดยต้องยอมตนอยู่ภายใต้กฎหมายอย่างเคร่งครัด กล่าวคือ กรณีที่รัฐจะล่วงล้ำสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ต้องมีกฎหมายให้อำนาจกระทำได้⁴

แนวความคิดต่าง ๆ ที่เป็นหลักการสำคัญในรัฐธรรมนูญ ได้แก่

- (1) หลักประกันสิทธิ เสรีภาพ
- (2) หลักการคุ้มครองทรัพย์สินส่วนบุคคล
- (3) หลักการแบ่งแยกอำนาจปกครอง
- (4) หลักการห้ามผูกขาดทางการเมือง และ
- (5) การรับรองเสรีภาพในการประกอบอาชีพ⁵

³ อุกฤษ มงคลนาวิน, "รัฐธรรมนูญกับเศรษฐกิจของไทย," วารสารกฎหมาย (มกราคม 2517) : 32.

⁴ สมยศ เชื้อไทย, คำอธิบายหลักรัฐธรรมนูญทั่วไป (กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535), หน้า 89.

⁵ อุกฤษ มงคลนาวิน, "รัฐธรรมนูญกับเศรษฐกิจของไทย," : 33.

แนวความคิดตามรัฐธรรมนูญในศตวรรษที่ 18 - 19 ที่ให้ความคุ้มครองสิทธิของบุคคลนี้ มีแนวความคิดสืบเนื่องมาจาก "กฎหมายธรรมชาติ"⁶ (Natural law) โดยถือว่าสิทธิเหล่านี้เป็น "สิทธิธรรมชาติ" (Natural right) มนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกัน และพระเจ้าซึ่งเป็นผู้สร้างมนุษย์ขึ้นมาได้ให้สิทธิบางอย่างแก่มนุษย์ สิทธิเหล่านี้ไม่อาจโอนให้แก่กันได้ และไม่มีใครล่วงละเมิดได้ ซึ่งได้แก่สิทธิในชีวิต เสรีภาพและสิทธิที่จะหาความสุข และรัฐทั้งหลายอาจจะต้องกระทำทุกอย่างเพื่อให้มนุษย์มีสิทธิเหล่านี้อย่างเต็มที่ วิธีการเช่นนี้ทำให้มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์โลกที่ใช้เหตุผลยอมรับว่าเป็นหลักที่ดี และเชื่อว่าทำให้มนุษย์อยู่ในสังคมได้อย่างสันติและมีความสุข⁷ โดยปรัชญากฎหมายธรรมชาติย่อมเป็นเสมือน

⁶ กฎหมายธรรมชาติ หมายถึง กฎหมายซึ่งบุคคลอ้างว่ามีอยู่ตามธรรมชาติ คือ เกิดมีมาเองโดยมนุษย์ไม่ได้ทำขึ้น เป็นกฎหมายที่อยู่เหนือรัฐและใช้ได้โดยไม่จำกัดกาลเทศะ ที่เกิดของกฎหมายธรรมชาตินี้ นักปราชญ์มีความเห็นแตกต่างกัน บางท่านเห็นว่าเกิดจากธรรมชาติ บางท่านเห็นว่าเกิดจากพระเจ้า บางท่านเห็นว่าเกิดจากความรู้สึกนึกคิดรับผิดชอบของมนุษย์ ลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ ใช้ได้ทุกเวลา ใช้ได้ทุกแห่ง และอยู่เหนือกฎหมายของรัฐ อ้างถึงในหยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 119 - 121. และกฎหมายธรรมชาติ คือ หลักจริยธรรมในอุดมคติ ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางของกฎหมาย และได้รับการปรุงแต่งขึ้นโดยธรรมเนียมประเพณีของสถาบันในสังคม ประกอบกับหลักความดีงามที่ยึดถือกันอยู่ในสังคมตามยุคสมัย อ้างถึงในพนัส ทัศนียานนท์, "ปรัชญากฎหมายธรรมชาติ," วารสารอัยการ 3 (พฤศจิกายน 2523) : 59.

⁷ กุลพล พลวัน, "ปัญหาการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยสหประชาชาติ," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515), หน้า 8.

หลักศีลธรรมประจำใจที่จะคอยเตือนให้ระลึกรู้เสมอว่า จุดมุ่งหมายของการใช้กฎหมายก็คือการสร้างเสริมความยุติธรรมและความดีงามให้แก่สังคม มิใช่ให้นำเอากฎหมายมาใช้เพื่อการแสวงหาประโยชน์และอำนาจให้แก่ตนเอง⁸

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลเป็นสิทธิตามธรรมชาติของบุคคล ที่ไม่อาจโอนให้แก่กันได้ สิทธิธรรมชาตินี้เกิดขึ้นพร้อมบุคคล โดยเป็นหน้าที่ของรัฐที่พึงให้ความคุ้มครอง จะให้มีการล่วงละเมิดโดยพลการไม่ได้

ต่อมาในศตวรรษที่ 20 เนื่องจากความแพร่หลายของแนวความคิดสังคมนิยมซึ่งถือว่ามีความสัมพันธ์ร่วมกันอย่างแน่นแฟ้น ความสัมพันธ์เช่นนี้มิตั้งแต่ความสัมพันธ์เกี่ยวกับการแบ่งงานกันทำและร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ ตลอดถึงการมีส่วนร่วมได้เสียซึ่งกันและกัน ความร่วมทุกข์ร่วมสุขกันในการดำเนินชีวิตด้วย เมื่อมีความสัมพันธ์เช่นนี้ มนุษย์ก็จำเป็นต้องร่วมมือร่วมใจก้าวไปอย่างพร้อมเพรียงกัน และมีการเอื้อเพื่อเมตตาต่อกัน จึงจะได้รับผลประโยชน์จากความร่วมมือกัน และความสัมพันธ์อันเป็นการร่วมมือกัน ได้ขยายจากความร่วมมือระหว่างปัจเจกชนด้วยกัน ไปถึงความร่วมมือระหว่างปัจเจกชนกับสังคมตลอดจนรัฐบาล⁹ แนวความคิดสังคมนิยมนี้ เป็นพื้นฐานของแนวความคิดแห่งรัฐธรรมนูญในศตวรรษที่ 20 ที่มีลักษณะขยายขอบเขตจากรัฐธรรมนูญทางการเมืองไปสู่รัฐธรรมนูญทางเศรษฐกิจ กล่าวคือรัฐธรรมนูญในศตวรรษที่ 20 มุ่งหมายคุ้มครองเสรีภาพและเสมอภาคทางการเมือง และเพิ่มความมุ่งหมายในด้านคุ้มครองความเสมอภาคทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง¹⁰

⁸ พันธุ์ ทศนียานนท์, "ปรัชญากฎหมายธรรมชาติ," วารสารอัยการ 3 (พฤศจิกายน 2523) : 60.

⁹ อุกฤษ มงคลนาวิน, "รัฐธรรมนูญกับเศรษฐกิจของไทย," : 35.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน : 33.

1. สิทธิในทรัพย์สินของบุคคลตามประวัติศาสตร์สากล

ก่อนศตวรรษที่ 18 - 19 กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นของกษัตริย์ เอกชนมีเพียงสิทธิครอบครองและสิทธิใช้สอยเท่านั้น เอกชนจึงไม่มีหลักประกัน เพราะทรัพย์สินของตนอาจถูกยึดตามอำเภอใจได้ แต่เมื่อถึงศตวรรษที่ 18 - 19 เนื่องจากอิทธิพลของแนวความคิดปัจเจกชนนิยมกับลัทธิเสรีนิยม จึงมีความเห็นกันว่ากรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ชนิดหนึ่ง เช่นเดียวกับสิทธิเสรีภาพอื่น ๆ หากใช้เกิดขึ้นเพราะกฎหมายกำหนดให้เป็นเช่นนั้นไม่ กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินจึงมีความศักดิ์สิทธิ์ รัฐหรือเอกชนจะละเมิดมิได้ เจ้าของทรัพย์สินจึงอาจใช้สอยทรัพย์สินนั้นหรือสละทิ้งไปเสียได้ตามอำเภอใจ กฎหมายของรัฐไม่อาจก้าวก่ายได้ ยิ่งกว่านั้น การให้ความคุ้มครองทรัพย์สินเอกชน ยังถือเป็นหน้าที่ของรัฐและรัฐบาลอีกด้วย ความคิดเช่นนี้เป็นที่แพร่หลายภายหลังการปฏิวัติในฝรั่งเศส ดังปรากฏในปฏิญญาแห่งสิทธิมนุษยชนและของพลเมืองฝรั่งเศส มาตรา 2 กำหนดว่า "วัตถุประสงค์แห่งสมาคมของพลเมืองทั้งหมดคือการธำรงไว้ซึ่งสิทธิแห่งมนุษยชนอันได้มาโดยธรรมชาติ และไม่อาจรื้อถอนแม้โดยกฎหมาย สิทธิเหล่านี้ได้แก่ เสรีภาพในทรัพย์สิน ความปลอดภัย และการต่อต้านการกดขี่ข่มเหง" และมาตรา 17 กำหนดว่า "กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นสิทธิอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจะละเมิดมิได้ การละเมิดกรรมสิทธิ์กระทำมิได้ เว้นแต่เพื่อประโยชน์แห่งสาธารณะตามที่กำหนดในกฎหมาย และได้ชดใช้ค่าทำขวัญตามสมควรเสียก่อนแล้ว"¹¹ และปรากฏในแมกนา คาร์ตา (Magna Carta) ของประเทศอังกฤษกำหนดให้ความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินว่า "บุคคลจะต้องไม่ถูกจับกุม กักขัง ทัณฑ์หรือริบทรัพย์สิน เว้นเสียแต่จะได้รับการพิจารณาโดยที่ประชุมขุนนาง (His Peers) และตามกฎหมายของบ้านเมือง" สำหรับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 17 กำหนดว่า "(1) ทุกคนมีสิทธิที่จะเป็นเจ้าของทรัพย์สินโดยลำพังตนเอง เช่นเดียวกับหรือโดยร่วมกับผู้อื่น (2) บุคคลใด ๆ จะถูกริบทรัพย์สินโดยพลการไม่ได้" ความคิด

¹¹ เรื่องเดียวกัน : 40 - 41.

เช่นนี้เป็นที่ยอมรับทั่วไปจนสิ้นศตวรรษที่ 19 แต่ความคิดเช่นนี้ก็ปรากฏในภายหลังว่ามักจะเกิดผลเสียแก่สาธารณประโยชน์และมักเป็นโอกาสอันง่ายที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงกันอย่างมาก อันเป็นเหตุให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยในสังคมตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ดิน ซึ่งเป็นหัวใจแห่งความมั่งคั่ง เมื่อที่ดินตกอยู่ในมือของคนจำนวนน้อยเพื่อแสวงหาประโยชน์อันไม่สมควร ก็มักจะกระทบกระเทือนต่อการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานของประชาชนทั่วไป และเป็นสาเหตุที่สำคัญที่สร้างความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ ดังนั้น ความคิดเช่นนี้จึงไม่เป็นที่ยอมรับของรัฐธรรมนูญนานาประเทศในปัจจุบัน¹²

รัฐธรรมนูญในศตวรรษที่ 20 ได้ยอมรับแนวความคิดใหม่เกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินว่า กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินไม่เพียงแต่เป็นสิทธิชนิดหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นหน้าที่ชนิดหนึ่งด้วย แนวความคิดเช่นนี้เกิดขึ้นตามความเห็นชอบของนักปราชญ์ฝรั่งเศษท่านหนึ่งชื่อว่า Leon Duguit ซึ่งปฏิเสธกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินจะต้องมีอยู่เนื่องจากหน้าที่ตามสังคมชนิดหนึ่ง (Social function) หนึ่งหนึ่งเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินจะใช้สอยเพื่อประโยชน์ของตนเองเท่านั้นหาได้ไม่ แต่ต้องปฏิบัติตามภาระที่มีต่อสังคมอีกด้วย ดังนั้น เจ้าของต้องใช้สอยทรัพย์สินนั้น ถ้าไม่ใช้สอยและเสียประโยชน์แก่สาธารณะแล้ว รัฐบาลก็อาจแทรกแซงได้ ภายใต้ความเห็นเช่นนี้ ทรัพย์สินของบุคคลจักต้องเป็นประโยชน์แก่สังคมด้วย จึงจะได้รับความคุ้มครองจากกฎหมาย¹³

2. สิทธิในทรัพย์สินของบุคคลตามประวัติศาสตร์ไทย

ในสมัยสุโขทัย แนวความคิดในด้านสิทธิ เสรีภาพของบุคคล และสิทธิในทรัพย์สิน ปรากฏให้เห็นในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง กล่าวถึง

¹² เรื่องเดียวกัน : 41.

¹³ เรื่องเดียวกัน.

การรักษาสิทธิของราษฎรในเรื่องกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในทรัพย์สินทุกชนิด และสิทธิที่จะสืบมรดกในทรัพย์สินนั้น ๆ เมื่อผู้ใดทำมาหาได้มีทรัพย์สินเป็นของตัวเองแล้วก็เป็นที่ธรรมดาอยู่เองที่จะปรารถนาให้ทรัพย์สินอันชนชวายหามาได้นั้น ตกทอดมาถึงลูกเมียหรือวงศ์ญาติของเขาเมื่อตาย สิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สินดังว่านี้ จึงเป็นปฐมสิทธิมาแต่ตึกตำบรพ¹⁴ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้คุ้มครองรักษาสิทธิเหล่านี้ ดังปรากฏตามศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงว่า "เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่ลู่ทาง" และ "ใครใครจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงินค้ำทองค้ำ" และทรงมีหน้าที่ในการปกครองหลายอย่าง หน้าที่ที่จะให้ราษฎรเป็นสุข ปรากฏตามหลักฐานว่าทรงกระทำทั้งในด้านส่งเสริมและด้านระงับ คือส่งเสริมการอาชีพต่าง ๆ ที่จะให้ราษฎรอยู่ดี กินดี และระงับการเบียดเบียน เช่น การยึดทรัพย์สินผู้อื่นมาเป็นของตน หรือการเก็บภาษีอากรอันเป็นภาระหนัก¹⁵ ดังนั้น ลักษณะของสิทธิในสังคมไทยโบราณจะเป็นเรื่องของ "ความเมตตา" ที่ผู้ปกครองได้มอบให้แก่ผู้อยู่ภายใต้ปกครองเพราะปรารถนาจะให้ผู้อยู่ใต้ปกครองมีความร่มเย็นเป็นสุข¹⁶

ในสมัยอยุธยา ระบอบการปกครองของกรุงศรีอยุธยาเป็นระบอบการปกครองซึ่งพระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจเป็นล้นพ้น ด้วยเหตุนี้ สังคมในสมัยอยุธยาจึงเป็นสังคมที่ขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์โดยตรง และในสมัยอยุธยานี้

¹⁴ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, "ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง," คุณา 13 (กุมภาพันธ์ 2509) : 57.

¹⁵ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, ประวัติศาสตร์และการเมือง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518), หน้า 37.

¹⁶ วิทิต มันทาภรณ์, "สิทธิมนุษยชนและประเทศไทย : ทศนคติรากฐาน," เอกสารในการสัมมนาเรื่องสู่สิทธิมนุษยชน เสนอที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 22 - 23 ธันวาคม 2531. (อัดสำเนา)

เองเป็นสมัยที่เริ่มระบอบศักดินา และได้ใช้ติดต่อกันลงมาในประเทศไทยเป็น เวลาช้านานหลายร้อยปี จนถึงปัจจุบันนี้ยังมีได้เลิกไปโดยหมดสิ้นทีเดียว ผิดกัน แต่ว่าศักดินาในปัจจุบันนี้เป็นเรื่องของประเพณี มิได้มีผลทางกฎหมายหรือเกี่ยวข้องกับสิทธิหน้าที่ของคน¹⁷

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่านับแต่สมัยโบราณการปกครอง ของไทยเป็นการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็น ผู้ปกครอง เป็นผู้ออกกฎหมายและใช้กฎหมาย แต่พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ ก็ได้ให้ความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของประชาชนและสิทธิเสรีภาพในการครอบ ครองทรัพย์สิน มีสิทธิจับจองที่ดินในการทำมาหากิน ทำเรื่องสวนไร่นาได้ และภายหลังจากที่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากรบอบสมบูรณาญา สิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย กฎหมายรัฐธรรมนูญซึ่งถือว่าเป็นกฎหมาย สูงสุดของประเทศก็ได้มีการยอมรับสิทธิในทรัพย์สิน โดยบัญญัติให้ความคุ้มครอง สิทธิในทรัพย์สินของประชาชนไว้ว่าจะถูกล่วงละเมิดมิได้ เว้นแต่มีการจำกัดสิทธิ ซึ่งต้องเป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายเท่านั้น* ซึ่งบทบัญญัติของกฎหมายหนึ่งที่ จำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลได้แก่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 4 ลักษณะ 2 การบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง โดยวิธียึดทรัพย์สิน

¹⁷ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, ประวัติศาสตร์และการเมือง,
หน้า 53 - 54.

* เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2475 บัญญัติไว้ใน มาตรา 14 รัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2492 บัญญัติไว้ในมาตรา 34 ฉบับปี พ.ศ. 2511 บัญญัติไว้ในมาตรา 32 ฉบับปี พ.ศ. 2521 บัญญัติไว้ในมาตรา 33 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534 บัญญัติไว้ในมาตรา 35 ดังนี้ "สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง ขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัด สิทธิเช่นว่านี้ ย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ..."

ข้อจำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล

กรรมสิทธิในทรัพย์สิน ความศักดิ์สิทธิ์แห่งกรรมสิทธิในทรัพย์สิน อันเป็นแนวความคิดที่แพร่หลายและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ภายหลังจากการปฏิวัติในฝรั่งเศส ในศตวรรษที่ 18 - 19 นั้น ต่อมาในศตวรรษที่ 20 ความคิดเช่นนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปโดยเห็นว่ากรรมสิทธิในทรัพย์สินต้องประกอบด้วยภาระหรือหน้าที่ที่มีต่อสังคมเพื่อป้องกันความไม่สงบเรียบร้อยในสังคม ผลเสียอันจะเกิดแก่สาธารณประโยชน์ และเพื่อขจัดปัญหาช่องว่างระหว่างชนชั้น ด้วยเหตุนี้ รัฐจึงจำเป็นต้องเข้ามาควบคุมและจำกัดการใช้สอยทรัพย์สิน เพื่อให้การใช้สอยทรัพย์สินของบุคคลเป็นไปตามสิทธิและหน้าที่ที่มีอยู่ภายใต้กฎหมาย เพื่อคุ้มครองสังคมส่วนรวมของรัฐ ประโยชน์ในทางสาธารณชน เศรษฐกิจของประเทศและเพื่อดำรงไว้ซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือความเป็นเอกภาพของรัฐ ซึ่งการควบคุมดังกล่าว รัฐจะกระทำได้ต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งให้อำนาจแก่องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐ กล้ากลายหรือรูกกล้าสิทธิ เสรีภาพของราษฎรได้ ซึ่งก็จะกระทำแต่เพียงเท่าที่จำเป็นแก่การธำรงรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์สาธารณะเท่านั้น บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ให้อำนาจแก่องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐในอันที่จะล่วงล้ำเข้าไปในแดนแห่งสิทธิ เสรีภาพไว้อย่างคลุมเครือก็ดี ให้อำนาจแก่องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐเกินเลยกว่าความจำเป็นแก่การธำรงไว้ซึ่งผลประโยชน์สาธารณะก็ดี ย่อมขัดต่อรัฐธรรมนูญ¹⁸

รัฐธรรมนูญของประเทศต่าง ๆ รวมทั้งรัฐธรรมนูญของประเทศไทยได้บัญญัติข้อจำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล สรุปได้ดังนี้

1. รัฐมีอำนาจที่จะยึดหรือริบทรัพย์สินของบุคคลได้ ถ้าหากบุคคลนั้นได้ใช้สอยทรัพย์สินของตน ในการที่ทำให้เกิดความเสียหาย หรือละเมิดต่อบุคคลอื่น หรือทำให้เกิดความไม่สงบสุขต่อสังคมส่วนรวมของรัฐ หรือทำให้เกิดความปั่นป่วน

¹⁸ สมยศ เชื้อไทย, คำอธิบายหลักรัฐธรรมนูญทั่วไป, หน้า 127.

ทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมือง อันเป็นมาตรการที่รัฐใช้ลงโทษบุคคลอย่างหนึ่ง

ในกรณีเช่นนี้ แม้แต่ในปฎิญาสากลแห่งสิทธิมนุษยชนได้บัญญัติให้บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพที่จะกระทำสิ่งใด ๆ โดยไม่มีขอบเขตจำกัด แต่ต้องกระทำโดยมิก่ออันตรายแก่ผู้อื่น และการใช้สิทธินั้น มีขอบเขตอันจำเป็น เพื่อให้มนุษยชนอื่นทุกคนได้ใช้สิทธิอย่างเดียวกันโดยเสรี และขอบเขตจำกัดเหล่านี้กำหนดขึ้นโดยกฎหมาย และการริบทรัพย์สินของบุคคลใด ๆ จะกระทำโดยผลการไม่ได้ตามนัยแห่งมาตรา 17(2)¹⁹

สำหรับประเทศไทยก็ได้ยอมรับถึงสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลโดยบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่รัฐก็ได้ออกกฎหมายจำกัดการใช้สอยทรัพย์สินของบุคคล โดยให้รัฐมีอำนาจยึดและริบทรัพย์สินของบุคคลได้ ถ้าหากว่าการใช้สอยทรัพย์สินเป็นการก่อให้เกิดความเสียหายในด้านต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว อันเป็นมาตรการลงโทษเพื่อผลในทางป้องกันและปราบปรามเพื่อให้เกิดความสงบสุขภายในรัฐ กฎหมายที่จำกัดการใช้สอยทรัพย์สินของบุคคลโดยให้อำนาจรัฐยึดและริบทรัพย์สินของบุคคล ได้แก่

ก. กฎหมายอาญา ได้บัญญัติให้การริบทรัพย์สินเป็นโทษอย่างหนึ่ง* เพื่อป้องกันและปราบปรามบุคคลผู้กระทำผิด และเพื่อให้เกิดความสงบสุขภายในรัฐ

ข. กฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อจำกัดการใช้สอยทรัพย์สินของบุคคลให้อยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย เพื่อประโยชน์แห่งความเป็นเอกภาพของรัฐ ความสงบสุขในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อสาธารณชนทั้งหลายในรัฐ อันจะทำให้การใช้สอยทรัพย์สินของบุคคลเป็นไปตามสิทธิและหน้าที่ที่มีอยู่ตามกฎหมาย โดยรัฐจะ

¹⁹ กุลพล พลวัน. "ปัญหาการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยสหประชาชาติ," หน้า 183.

* ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18

ออกกฎหมายมอบอำนาจให้แก่ฝ่ายบริหารยึดทรัพย์สินของบุคคลที่กระทำความผิดหรือขัดต่อกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อคุ้มครองประโยชน์แห่งสังคมส่วนรวมของรัฐ ทำให้กฎหมายมีความศักดิ์สิทธิ์ นำมาซึ่งความสงบสุขของสังคม ตามหลักความจำเป็นของรัฐ*

2. ยอมให้รัฐเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ได้เมื่อมีความจำเป็นหรือเพื่อวัตถุประสงค์อันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ เช่น เพื่อการสาธารณสุขโรคหรือการอื่นจำเป็นในการป้องกันประเทศ กรณีเช่นนี้ เป็นกรณีที่บุคคลจำต้องโอนกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ของตนให้แก่รัฐ โดยได้รับค่าตอบแทนในการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินโดยตนมิได้สมัครใจแต่เป็นผลบังคับทางกฎหมาย²⁰

จะเห็นได้ว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญในปัจจุบันนี้ ได้บัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพในทรัพย์สินของบุคคลไว้อย่างชัดเจน องค์การของรัฐจะไปละเมิดตามอำเภอใจมิได้ แต่สิทธิและเสรีภาพในทรัพย์สินของบุคคลนั้นก็ต้องเป็นไปตามกฎหมายคือนอกจากจะใช้สอยเพื่อประโยชน์ส่วนตัวแล้ว ยังต้องคำนึงถึงภาระหน้าที่ที่มีต่อสังคม ต่อสาธารณชน และต่อรัฐ เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ความมั่นคงปลอดภัยทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง ความเสมอภาค เสรีภาพ ความก้าวหน้าของสังคม อย่างไรก็ตาม การบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ของรัฐ นอกจากจะขึ้นอยู่กับลักษณะและขอบข่ายของกฎหมายเองแล้วยังขึ้นอยู่กับวิธีปฏิบัติด้วย กฎหมายที่ให้ดุลนิมิตแก่เจ้าหน้าที่ดูแลรักษากฎหมายอย่างกว้างขวาง โดยไม่คำนึงถึงหลักนิติธรรม หลักสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานหรือสิทธิในการป้องกันหรือโต้แย้งของผู้อื่น

* เช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 4 ลักษณะ 2 การบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง, ประมวลรัษฎากร มาตรา 12

²⁰ สุชาติ สัตตบุศย์, คำบรรยายวิชากฎหมายแพ่งและพาณิชย์เปรียบเทียบ (กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.), หน้า 4.

แต่อย่างไรก็ตาม กฎหมายนั้นก็มีลักษณะคุกคามสิทธิเสรีภาพสูง²¹ ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของรัฐที่จะเข้าไปจำกัดสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล ซึ่งการจำกัดสิทธิเช่นว่านี้ต้องเป็นไปตามกฎหมายที่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญและเป็นไปตามนโยบายแห่งรัฐ มิฉะนั้น บทบัญญัตินั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้

ประวัติและความเป็นมาของการยึดทรัพย์สินในประเทศไทย

จากที่กล่าวมาในส่วนที่แล้ว จะเห็นได้ว่าบุคคลมีสิทธิในทรัพย์สินของตนเองโดยรัฐไม่เข้าไปควบคุมและแทรกแซง เว้นแต่เพื่อคุ้มครองสังคมส่วนรวมของรัฐ ประโยชน์ในทางสาธารณชน หรือเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 4 ลักษณะ 2 ในส่วนที่เกี่ยวกับการบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ก็เป็นกฎหมายหนึ่งที่จำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล เพื่อรักษาสีทธิและหน้าที่ของบุคคลให้ได้รับความเป็นธรรมตามกฎหมายสารบัญญัติและเพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม มิให้ระงับข้อพิพาทโดยการใช้อำนาจของตนตามอำเภอใจ ดังนั้น กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการยึดทรัพย์สิน จึงมีเหตุผลที่จะอำนวยความสะดวกให้เกิดความสงบสุขในสังคม อันถือเป็นเหตุผลที่สมควรและเหมาะสม แต่อย่างไรก็ตาม การยึดทรัพย์สินซึ่งมีผลกระทบต่อสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล ก็ต้องกระทำตามสิทธิที่กำหนดในคำพิพากษาเท่าที่เพียงพอแก่การชำระหนี้ ในส่วนนี้ จะกล่าวถึงวิวัฒนาการของกฎหมายยึดทรัพย์สินในประเทศไทย

1. สมัยสุโขทัย

กฎหมายจะปรากฏหลักฐานให้เห็นได้จากศิลาจารึกของพ่อขุนราม

²¹ พีรพันธุ์ พาลุสุข และอัศรเมศวร์ ทองนวล, "สิทธิและหน้าที่ในประเทศไทย : บทบาทของรัฐสภา," เอกสารในการสัมมนาเรื่องสู่สิทธิมนุษยชนเสนอที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 22 - 23 ธันวาคม 2531. (อัดสำเนา)

คำแห่ง (ศิลาจารึกหลักที่ 1) ซึ่งในสมัยนั้นการปกครองเป็นแบบรวมศูนย์โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจเป็นล้นพ้น การปกครองเป็นแบบพ่อปกครองลูก พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจสูงสุดในทางการปกครองทั้งในด้านนิติบัญญัติ บริหารและตุลาการ²² และในส่วนของกฎหมายที่ปรากฏในศิลาจารึก จะมี 7 เรื่อง ได้แก่ กฎหมายภาษี กฎหมายว่าด้วยการซื้อขาย กฎหมายลักษณะมรดก กฎหมายที่ดิน กฎหมายวิธีพิจารณาความ กฎหมายเกี่ยวกับการร้องทุกข์ และกฎหมายระหว่างประเทศ²³

ส่วนการบังคับคดีตามคำตัดสิน จะทำประการใดนั้น ไม่มีข้อความใดปรากฏโดยเฉพาะ จึงน่าจะเข้าใจได้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงตัดสินด้วยพระองค์เอง ซึ่งเป็นการใช้อำนาจตุลาการเองและพระองค์เองก็มีอำนาจในการบริหารด้วยพระองค์เองเช่นกัน ทั้งนี้ โดยมอบอำนาจให้ขุนนางผู้ใด กระทำการแทนได้ตามความเหมาะสม โดยมีข้อจำกัดคือความเที่ยงธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งก็เป็นสิ่งที่เหมาะสมสำหรับชุมชนที่ไม่ใหญ่โตและมีโครงสร้างที่ไม่ซับซ้อนนัก²⁴

2. สมัยกรุงศรีอยุธยา

สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นสิ่งคมที่อยู่ในระบบศักดินาเต็มรูป มีการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้กุมอำนาจ

²² ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, ประชุมปาฐกถาและคำอภิปราย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, 2509), หน้า 595.

²³ กำธร กำประเสริฐ, คำบรรยายวิชาประวัติศาสตร์กฎหมาย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522), หน้า 15 - 18.

²⁴ ศุภลักษณ์ จันทลาบูรณ์, "ระบบการบังคับคดีทางแพ่ง," (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 180.

ปกครองเด็ดขาดและอยู่ในฐานะสูงส่งยิ่งกว่าในสมัยสุโขทัย²⁵ โดยในสมัยนี้ ได้มีการตรากฎหมายขึ้นโดยพระมหากษัตริย์มากมายหลายลักษณะ ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้ว เห็นว่าเป็นกฎหมายที่สร้างขึ้นเพื่อความมั่นคงแห่งสถาบันพระมหากษัตริย์โดยแท้ กฎหมายต่าง ๆ นั้นมีทั้งที่เป็นกฎหมายสารบัญญัติที่กำหนดสิทธิหน้าที่ของปวงชน กฎหมายวิธีสบัญญัติ และกฎหมายปกครอง รวมบทมาตราทั้งสิ้น มีถึง 1603 บท²⁶

สำหรับกฎหมายที่เกี่ยวกับการบังคับคดีนั้น มีบัญญัติอยู่ในกฎหมายลักษณะกู้หน้และกฎหมายลักษณะตระลาการ ซึ่งมีข้อความคล้ายกัน ขึ้นแรกตระลาการผ่อนผันให้ลูกหน้ 3 ระยะเวลาต่อเนื่องกัน คือ 3 วัน 5 วัน และ 7 วัน รวมเวลา 15 วัน เพื่อให้โอกาสแก่ลูกหน้รวบรวมทรัพย์สินที่จะนำมาชำระหน้ เมื่อระยะเวลาดังกล่าวมานี้ได้ผ่านพ้นไปแล้วโดยเจ้าหน้ยังมีได้รับชำระ ลูกหน้จะถูกจองจำและนำมาตากแดดเป็นเวลา 3 วัน ในที่เปิดเผยต่อประชาชน หากหน้สินยังคงมิได้ชำระอีก ลูกหน้จะถูกใส่ข้อคา และนำไปแช่น้ำสูงเพียงอกเป็นเวลา 3 วัน ตลอดเวลาตั้งแต่พระอาทิตย์ขึ้นจนกระทั่งพระอาทิตย์ตก ในสถานที่เปิดเผยเช่นเดียวกัน วิธีการและระยะเวลาเหล่านี้มีวัตถุประสงค์ในอันที่จะขึ้นใจลูกหน้ให้บอกทรัพย์สินของตนทั้งหมด หรือให้หาบุคคลหนึ่งมาชำระหน้สินแทน หรือมายอมรับประกันต่อเจ้าหน้ แต่ถ้าลูกหน้เป็นแต่ใช้อุบายหลีกเลี่ยงการชำระ จะถูกจองจำและนำไปประจานไว้ ณ ทางสาธารณะ

หากวิธีการบังคับลูกหน้ดังกล่าวมานี้มิได้เป็นผลแต่อย่างใด จึงจะเริ่มวิธีดำเนินการบังคับจริงจัง ตระลาการจะสอบสวนดูว่าลูกหน้มีกองทรัพย์สินอยู่ที่ใดหรือไม่ กองทรัพย์สินนี้มีได้ประกอบแต่ที่ดิน บ้านเรือน สัตว์พาหนะ ทาสและ

²⁵ วิชา มหาคุณ, ประวัติศาสตร์กฎหมายและภาษากฎหมายไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 16.

²⁶ ศุภลักษณ์ จันทนลาบุรณ์, "ระบบการบังคับคดีทางแพ่ง," หน้า 180 - 181.

สิ่งของของลูกหนี้เท่านั้น แต่รวมถึงสมาชิกแห่งครอบครัวซึ่งอยู่ร่วมกันกับลูกหนี้ คือ ภรรยา บุตรและบุคคลอื่นที่อยู่ภายใต้อำนาจลูกหนี้ ตระลาการจะประมาณราคาทรัพย์สินเหล่านี้ และส่งมอบให้แก่เจ้าหนี้ไปเท่ากับจำนวนหนี้สิน หากลูกหนี้ไม่ได้มีทรัพย์สินแต่อย่างใด หรือหากกองทรัพย์สินไม่เพียงพอกับจำนวนหนี้สิน ตัวลูกหนี้จะถูกขายทอดตลาด เพื่อเอาเงินจากการขายนั้นชำระแก่เจ้าหนี้ไปจนเท่าจำนวนหนี้สิน²⁷

จะเห็นได้ว่าการเริ่มมีบทบัญญัติเรื่องการบังคับคดีเป็นครั้งแรก ลักษณะของการบังคับคดีดังกล่าวมีลักษณะกึ่งอาญาคือเป็นวิธีกระทำการบังคับต่อเนื้อตัวร่างกายของผู้ผิดทั้งสิ้น หากยังไม่ชำระหนี้ ก็จะเอาตัวลูกหนี้ออกขายเป็นทาส แล้วนำเงินมาแบ่งเฉลี่ยให้แก่เจ้าหนี้ตามคำพิพากษา ทำให้ดูเหมือนว่าคนเป็นทรัพย์สินชนิดหนึ่งที่มีราคาและอาจชำระหนี้แทนเงินได้ หากได้มีการกำหนดให้บังคับคดีด้วยวิธีกระทำการบังคับต่อทรัพย์สินของผู้ผิดก่อนอย่างในปัจจุบันนี้ ซึ่งก็อาจเนื่องมาจากเหตุที่สังคมไทยในสมัยนั้นเป็นระบบศักดินา ซึ่งพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของที่ดินในราชอาณาจักรทั้งหมด และจะทรงพระกรุณาประทานให้ราษฎรทำมาหากินหรือจะยกให้แก่ใครก็ได้ โดยที่ใครจะมาโต้เถียงไม่ได้ ถ้าคัดค้านโต้เถียงก็ถือว่าเป็นการขัดขึ้นพระราชโองการทั้งสิ้น²⁸

3. สมัยรัตนโกสินทร์ถึงปัจจุบัน

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กฎหมายสมัยอยุธยาได้ใช้เรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยในแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ 1) ได้มีการชำระสะสางและรวบรวมกฎหมายเก่าสมัยกรุงศรีอยุธยาขึ้นใหม่และรัชกาลที่ 1 ก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้ประทับตราราชการไว้

²⁷ ร. แลงการ์ด, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม 2.

(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2526), หน้า 263 - 264.

²⁸ ศุภลักษณ์ จันทพลบุญ, "ระบบการบังคับคดีทางแพ่ง," หน้า 181.

เป็น 3 ดวง คือราชสีห์ คชสีห์และบัวแก้ว เรียกว่า "กฎหมายตราสามดวง" ซึ่ง
ได้รวบรวมเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2347 หรือที่เรียกกันว่า "กฎหมายรัชกาลที่ 1"²⁰

ในกฎหมายตราสามดวงดังกล่าว ได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวกับ
เรื่องการบังคับคดีอยู่ในกฎหมายพระไอยการลักษณะกระลาการ ซึ่งได้กำหนด
เกี่ยวกับผู้มีอำนาจบังคับคดีและความรับผิดชอบของผู้บังคับคดี ไว้ในบทข้อความทั่ว ๆ
ไป ใจความตอนหนึ่งว่า

"อันว่ากระลาการมีลักษณะ 6 ประการตั้งนั้นนักปราชญ์พึงรู้
อันว่ากระลาการพระมหากษัตริย์ตั้งแต่นั้น ถ้าบังคับคดีผิดใช้ควร
ให้กระลาการใช้ทรัพย์สินเท่าบังคับคดีนั้น อนึ่ง ถ้ากระลาการบังคับชอบแล้ว
แลคู่ความกล่าวโทษกระลาการใช้ ให้ใหม่เป็นสองเท่าทรัพย์สินอันกระลาการบังคับนั้น
เหตุใดจึงกล่าวดังนี้เหตุบุคคลผู้นั้นเลเมิด กระลาการอันบังคับเป็นธรรมแลเลเมิด
พระราชบัญญัติ

อันว่ากระลาการคู่ความทั้งสองข้างยอมให้บังคับนั้น ถ้าแลบังคับ
บันชาผิดใช้หาโทษมิได้ เหตุคู่ความทั้งสองข้างให้บังคับเอง

อันว่ากระลาการห้าประการ คือ กระลาการเปนฝักฝ่ายคู่ความ
ข้างหนึ่งก็ดี คือ กระลาการเปนนายร้อยนายแขวงก็ดี คือ กระลาการบังคับด้วย
จิตรอันเสมอทั้งสองก็ดี คือ กระลาการอันกระลาการผู้ใหญ่ ตั้งให้เปนรองอาตมา
นั้นก็ดี แลคือกระลาการอันพระมหากษัตริย์ตั้งนั้นก็ดี แลกระลาการทั้งห้าประการ
นี้ ถ้าบังคับคดีนั้นแล้วแลคู่ความมิเต็มใจ แลอุทธรเอาเนื่อความมาให้บังคับแล้วก็ได้

อันว่ากระลาการแลคู่ความมั่นยอมกันให้บังคับนั้น ถ้าบังคับคดีนั้น
คู่ความมิเต็มใจ แลจะอุทธรเอาเนื่อความนั้นมาให้บังคับใหม่แล้วมิได้เลย เหตุ

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 182.

เนื้อความนั้นคนทั้งสองกอดปรด้วยอุตสาห์ยอมให้ผู้นั้นบังคับ³⁰

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงจัดวางระบบศาลยุติธรรมขึ้นใหม่และกฎหมายที่ใช้ในขณะนั้นได้แก่กฎหมายตราสามดวง ก็ได้มีการจัดพิมพ์หลายครั้ง โดยฉบับที่ชำระและใช้เป็นทางการในสมัยนั้นได้แก่ "กฎหมายราชบุรี" ซึ่งเป็นของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ และในสมัยนี้ได้เกิดเหตุการณ์ที่ชาวต่างประเทศไม่ยอมรับระบบกฎหมายไทย ดังนั้น จึงได้มีการปฏิรูปตรวจแก้ไขกฎหมายในส่วนของสารบัญญัติและวิธีบัญญัติ ซึ่งในส่วนของกฎหมายวิธีสบัญญัตินั้น ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้น พิจารณาร่างกฎหมายวิธีสบัญญัติขึ้นใช้บังคับไปพลางก่อนเป็นการชั่วคราว จนกว่าจะมีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความที่สมบูรณ์ ซึ่งในส่วนของวิธีพิจารณาความแพ่งนั้น ได้มีการบัญญัติพระราชบัญญัติกระบวนวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 115³¹ ยกเลิกกฎหมายเดิมทั้งหมด บทบัญญัติเรื่องการบังคับคดีได้ถูกบัญญัติไว้ในหมวดที่ 14 - 17 ตั้งแต่มาตรา 87 ถึงมาตรา 110 โดยกำหนดข้อบัญญัติสำหรับวิธีดำเนินการบังคับตามคำพิพากษา มีทั้งวิธีที่จะบังคับเอาทรัพย์สินและเนื้อตัวร่างกายของจำเลยด้วย กล่าวคือ เมื่อศาลได้ตัดสินคดีแล้ว ก็จะออกหมายบังคับคดีหรือหมายคำสั่งโดยออกตามแบบและประทับตรา เมื่อคู่ความร้องขอและหมายนั้นก็ต้องกำหนดให้ใช้เงินหรือให้ทำกิจการใดภายในกี่วัน นับแต่วันใดวันหนึ่งตามแต่

³⁰ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 จุลศักราช 1166 พิมพ์ตามฉบับหลวง ตรา 3 ดวง เล่ม 1 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป.), หน้า 379 - 380, อ้างถึงในศุภลักษณ์ จันทพลบูรณ์, "ระบบการบังคับคดีทางแพ่ง," หน้า 182 - 183.

³¹ สุณีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ, รายงานผลการวิจัยวิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบ 200 ปี : ภาคกฎหมายวิธีสบัญญัติ (กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 25 - 35.

ศาลจะเห็นสมควร ซึ่งหมายนั้นต้องแจ้งแก่ผู้ต้องใช้เงินหรือผู้ต้องกระทำการด้วย ว่าถ้าไม่กระทำตามศาลจะเก็บยึดทรัพย์สินของของเขา หรือจะออกหมายจับตัวมา ชังไว้ แลจากนั้นทั้งผู้ที่มีใช้ตัวความในคดีแต่ได้ขอให้ศาลออกหมายคำสั่ง หรือผู้ที่ ศาลออกหมายคำสั่งให้นั้นก็มิอำนาจร้องขอให้ศาล เร่งรัดผู้ต้องรับหมายนั้นให้กระทำ ตามหมายนั้นได้ เหมือนดังผู้นั้นเป็น ตัวความในคดีเรื่องนั้น และผู้หนึ่งผู้ใดมิใช้ ตัวความในคดีเรื่องใด เป็นผู้ต้องรับหมายคำสั่งนั้นแล้ว ถ้ามิได้กระทำตามหมาย นั้น ก็ให้ศาล เร่งรัดให้เหมือนดังผู้นั้นเป็น ตัวความในคดีเรื่องนั้น³²

สำหรับวิธีการบังคับคดีโดยตรงนั้น มีบัญญัติไว้ในหมวดที่ 16 ว่าด้วยการบังคับเร่งให้สำเร็จตามคำพิพากษา มาตรา 96 ถึงมาตรา 107 ซึ่ง กล่าวโดยสังเขปได้ว่ามีอยู่ 2 วิธีใหญ่ คือการตีใช้หนี้วิธีหนึ่ง กับการยึดทรัพย์สิน สิทธิ เรียกร้องและขายทรัพย์สินเอาเงินใช้หนี้สินอีกวิธีหนึ่ง

สำหรับวิธีแรก เมื่อผู้จะต้องใช้เงินไม่ยอมกระทำตาม หรือ เพิกเฉย ผู้ที่จะได้เงินมีสิทธิร้องขอให้ศาลบังคับเอาทรัพย์สินสมบัติของผู้จะต้อง เสียเงินมาใช้ได้ โดยผู้ร้องต้องเสียค่าธรรมเนียม (ในปัจจุบันไม่มีการใช้วิธีตีใช้ หนี้ภายหลังศาลมีคำพิพากษา)

สำหรับวิธีการยึดทรัพย์สิน เป็นกรณีที่ศาลออกหมายเร่ง (ในปัจจุบัน คือหมายบังคับคดี) ซึ่งศาลต้องออกตามแบบที่ 10 และประทับตรา (เช่นเดียวกัน กับการออกหมายบังคับคดีในปัจจุบัน) ศาลก็จะมอบอำนาจให้เจ้าพนักงานในศาล (ซึ่งคือเจ้าพนักงานบังคับคดีในปัจจุบัน) ถู้อหมายไปทำการตามคำบังคับ โดยมี อำนาจยึดทรัพย์สินสมบัติผู้แพ้ความ และขายทอดตลาด โดยมีข้อห้ามมิให้ยึดเครื่อง ที่ใช้หนุนห่มหลับนอน ซึ่งใช้สอยอยู่โดยปกติตามสมควร และเครื่องสำหรับทำเลี้ยงชีพ

³² พระยาจินดาภิรมย์, พระธรรมนูญศาลยุติธรรม กับพระราชบัญญัติ วิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ.127, พิมพ์ครั้งแรก, (พระนคร: โรงพิมพ์ศาล บรรณนิติ, 2461), หน้า 245, อ้างถึงในศุภลักษณ์ จันทพลาบูรณ์, "ระบบการบังคับคดีทางแพ่ง," หน้า 185.

โดยประมาณรวมกันราคาไม่เกินยี่สิบบาท ทั้งนี้ โดยการยึดให้ทำได้แต่เพียงเท่า
 ราคาที่จะขายทอดตลาดได้คุ้มจำนวนเงินที่ศาลตัดสิน และค่าธรรมเนียมและ
 ค่าใช้สอยที่เสียไปเท่านั้น นอกจากนี้ สำหรับตัวและหนังสือกรรมธรรม์สัญญาใดที่
 เป็นหลักทรัพย์ของผู้ต้องถูกเร่ง ซึ่งเป็นเจ้าหนี้บุคคลอื่นอยู่นั้น ศาลก็ยึดเอาเป็น
 ประกันได้ทั้งหมดหรือบางส่วนเพียงเท่าที่พอกับเงินที่เร่งรัดและผู้ขอให้เร่ง จะฟ้อง
 เรียกเอาเงินแทนผู้ต้องถูกเร่งก็ได้ หรือจะฟ้องแทนผู้ซึ่งจะได้ทรัพย์ที่ร้องขอให้
 ออกหมายเร่งนั้นต่อไปก็ได้

เมื่อยึดทรัพย์สมบัติไว้แล้วก็ต้องให้เจ้าพนักงานส่งไปรักษาไว้ที่ใด
 หรือกับผู้ใดตามที่ศาลเห็นสมควรไว้ไม่ต่ำกว่า 5 วันก่อนแล้ว จึงให้ขายทอดตลาด
 ได้ เว้นแต่เป็นของที่เก็บรักษาไม่ได้นาน จึงให้ขายได้ โดยในระหว่างที่รักษา
 ทรัพย์อยู่นี้ หากผู้จะต้องเสียเงินนำเงินตามคำตัดสินและค่าใช้สอยในการยึดทรัพย์
 มาเสียต่อศาลจนครบ ก็ให้คืนทรัพย์นั้นให้ไป (น่าสังเกตว่าไม่มีการเสียค่า
 ธรรมเนียมยึดแล้วไม่มีการขายเช่นในปัจจุบัน)

สำหรับเรื่องความรับผิดชอบของเจ้าพนักงานศาลในการเร่งเก็บยึด
 ทรัพย์นี้ ได้มีบัญญัติไว้ในมาตรา 106 ความว่า ถ้าไม่ยึดภายในเวลาอันควร โดย
 เพิกเฉยหรือรู้เห็นเป็นใจกับผู้ต้องถูกเร่ง หรือละเว้นไม่กระทำโดยรวดเร็วแล้ว
 ผู้ต้องเสียประโยชน์อาจร้องขอต่อศาลให้ไต่สวนได้ และหากศาลไต่สวนได้สมจริง
 แล้ว ก็ให้ศาลบังคับให้เจ้าพนักงานผู้ผิดนั้น ใช้เงินที่ขาดสูญไปนั้น โดยไม่ให้เกิน
 กว่าเงินในหมายเร่ง ถ้าไม่ยอมศาลก็ออกหมายเร่งรัดเจ้าพนักงานผู้นั้นได้เช่นกัน
 (น่าสังเกตว่าไม่ต้องฟ้องเป็นคนดีใหม่)

พระราชบัญญัติกระบวนวิธีพิจารณาคความแพ่ง ร.ศ. 115 มีผลใช้
 บังคับอยู่เพียง 12 ปี ก็ได้มีการตราพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคความแพ่ง ร.ศ. 127
 ขึ้นใช้บังคับโดยพระราชบัญญัตินี้ได้ถูกตราขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมกฎหมาย
 ในเรื่องอำนาจศาลและวิธีพิจารณาคความแพ่งซึ่งกระจัดกระจายอยู่หลายแห่ง เข้า
 เป็นหมวดหมู่ เพื่อสะดวกแก่การพิจารณาคดีและยกเลิกกฎหมายเก่าซึ่งเป็นปรปักษ์

ขัดขวางเสียทั้งสิ้น แต่อย่างไรก็ตามคณะกรรมการผู้ชำระสะสางชุดนี้ก็ยังได้ถือเอาโอกาสนี้แก้ไขบทกฎหมายเก่าที่เห็นว่าจำเป็นให้ดียิ่งขึ้นด้วย โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับการบังคับคดีก็ได้กำหนดให้อำนาจศาลที่จะยึดทรัพย์ หรือจับตัวลูกหนี้ที่หลบหลีกหนีหายและตระบัดหนี้ก้อนโจงเจ้าหนี้ได้รวดเร็วยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน³³

สำหรับเรื่องการบังคับคดีก็ได้มีบัญญัติไว้ในหมวดที่ 11 ว่าด้วยคำสั่งหรือคำบังคับ มาตรา 71 ถึงมาตรา 75 หมวดที่ 12 ว่าด้วยยึดทรัพย์ มาตรา 76 ถึงมาตรา 92 หมวดที่ 13 ว่าด้วยลงโทษผู้ที่ไม่ทำตามคำบังคับ มาตรา 93 ถึงมาตรา 95

สำหรับวิธีการบังคับคดีได้มีบทบัญญัติเพิ่มเกี่ยวกับกำหนดเวลาบังคับคดีว่านับแต่วันฟังคำพิพากษาและมีหมายบังคับ (คำบังคับ) ให้ใช้เงินแล้วให้ขอยึดทรัพย์ได้ภายในกำหนด 10 ปี (ตามมาตรา 76) และในการที่โจทก์ขอยึดทรัพย์ของผู้แพ้อคดี ถ้าศาลสงสัยว่าเป็นทรัพย์ที่ไม่ควรยึด ศาลก็มีอำนาจเรียกประกันจากผู้ขอหมายยึดทรัพย์ได้เพื่อคุ้มกันความเสียหาย (ตามมาตรา 77) และสำหรับเรื่องความรับผิดชอบ ก็ได้บัญญัติเพิ่มว่าให้ผู้ชนะคดีที่ใช้ยึดทรัพย์สิ่งใดนั้นเป็นผู้รับผิดชอบในการที่เจ้าพนักงานยึดและขายทรัพย์นั้น (มาตรา 87) และในกรณีที่เจ้าพนักงานผู้ยึดทรัพย์สงสัยว่าทรัพย์นั้นไม่ใช่เป็นของผู้แพ้อคดี เจ้าพนักงานก็มีอำนาจที่จะงดการยึดทรัพย์ ขายทรัพย์เฉพาะทรัพย์ที่สงสัยนั้น และจะไต่สวนเองก็ได้ (มาตรา 88)³⁴

³³ พระยาจินดาภิรมย์, พระธรรมนูญศาลยุติธรรม กับพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ.127, หน้า 2 - 4, อ้างถึงในศุภลักษณ์ จันทพลาบูรณ์, "ระบบการบังคับคดีทางแพ่ง," หน้า 186 - 188.

³⁴ พระยาจินดาภิรมย์, พระธรรมนูญศาลยุติธรรม กับพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127, หน้า 241 - 272, อ้างถึงในศุภลักษณ์ จันทพลาบูรณ์, "ระบบการบังคับคดีทางแพ่ง," หน้า 189.

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127 ได้ใช้บังคับเรื่อยมา จนกระทั่งปี พ.ศ. 2477 ก็ได้มีการตราประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. 2477 ขึ้นใช้บังคับ ซึ่งมีผลเป็นกฎหมายตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2478 ซึ่งในภาค 4 ลักษณะ 2 ของประมวลกฎหมายนี้ ได้บัญญัติเรื่องการบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลไว้

หลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งคำพิพากษาของศาล

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 4 ลักษณะ 2 เป็นกฎหมายที่รัฐออกมาเพื่อจำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล เพื่อรักษาสีทธิและหน้าที่ของบุคคล ให้ได้รับความเป็นธรรม ตามกฎหมายสารบัญญัติมิให้ระงับข้อพิพาทโดยการใช้อำนาจ อันจะก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยในสังคมตามมา ซึ่งการยึดทรัพย์สินควรที่จะกระทำโดยคำนึงถึงหลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งคำพิพากษาของศาลและสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลควบคู่ไปด้วย ดังนั้น ในส่วนนี้จะกล่าวถึงหลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งคำพิพากษาของศาลซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการดำเนินกระบวนการพิจารณาความแพ่งเป็นอย่างมาก

เมื่อศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งซึ่งขาดข้อพิพาทแห่งคดีแล้ว ต้องถือเป็นที่ยุติ คำพิพากษาของศาลย่อมมีความศักดิ์สิทธิ์และควรที่คู่ความและประชาชนจะยอมรับนับถือและเคารพในเหตุและผลของคำตัดสิน ตลอดจนได้รับความเลื่อมใสและศรัทธาจากผู้ใช้กฎหมายและประชาชน โดยคำพิพากษาจะต้องวางอยู่บนรากฐานแห่งความยุติธรรมและเป็นธรรมแก่คู่กรณีด้วย³⁵ ดังนั้น ประมวลกฎหมาย

³⁵ วรพงศ์ จักรเสน, "การดำเนินกระบวนการพิจารณาชี้",

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 11.

วิธีพิจารณาความแพ่งจึงได้บัญญัติวิธีการบังคับคดี โดยการยึดทรัพย์สินไว้ เพื่อ คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีความศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาได้รับ ชำระหนี้ตามสิทธิและหน้าที่ที่กำหนดไว้ในคำพิพากษา แต่อย่างไรก็ตาม กระบวนการดังกล่าวก็ควรกระทำเพียงเพื่อให้เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาได้รับผลตามคำพิพากษา กล่าวคือควรกระทำ โดยเคารพถึงผลของคำพิพากษา สิทธิในทรัพย์สินของบุคคล ตามที่ได้กล่าวมาแล้วด้วย

แนวความคิดของหลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งคำพิพากษาของศาลนี้ถูกสร้าง ขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับหลักของเหตุผลความยุติธรรม ความเหมาะสมกับความ จำเป็นในทางปฏิบัติ และความสงบเรียบร้อยของสาธารณะในทางรัฐประศาสน์นโยบาย (Public policy)³⁶ โดยหลักดังกล่าวมีสาระสำคัญคือห้ามไม่ให้ถึงผลของ คำพิพากษาซึ่งได้วินิจฉัยแล้ว กล่าวคือเมื่อศาลได้มีคำพิพากษาแล้ว คำพิพากษานั้น ย่อมผูกพันผู้ที่เกี่ยวข้องโดยที่บุคคลเช่นนั้นไม่สามารถสละประโยชน์และหน้าที่แห่ง คำพิพากษาได้

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 กำหนดหลักไว้ ว่าผลของคำพิพากษาของศาลย่อมผูกพันเป็นที่ยุติเด็ดขาด ตราบใดที่ยังไม่ได้ยก กลับหรือแก้ คำพิพากษานั้นก็ถือว่าผูกพันคู่ความ³⁷

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงคำพิพากษาจะผูกพันบุคคลใดบ้าง ซึ่งประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 ได้วางหลักเกณฑ์ไว้ดังนี้

³⁶ ปวีณา มาศมุกติก, "การจำกัดสิทธิอุทธรณ์ ฎีกาในคดีแพ่ง," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 86.

³⁷ วรพงศ์ จักรเสน, "การดำเนินกระบวนการพิจารณาชี้," หน้า 16.

1. คำพิพากษาหรือคำสั่งข่มขู่ผูกพันคู่ความในกระบวนการพิจารณาของศาลที่มีคำพิพากษาหรือคำสั่งนับแต่วันที่ศาลได้มีคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น (มาตรา 145 วรรคหนึ่ง) โดยถือว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลดังกล่าวข่มขู่ผูกพันคู่ความมิให้กล่าวอ้างโต้เถียงหรือนำสืบเป็นอย่างอื่น รวมทั้งห้ามคู่ความนั้นมาฟ้องร้องหรือดำเนินคดีใหม่เพื่อขอให้เพิกถอนคำพิพากษาหรือคำสั่ง เนื่องจากศาลเองก็ไม่อาจเพิกถอนคำพิพากษาของตนเองได้ เว้นแต่คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นจะถูกกลับ แก้ หรือยกเลิยโดยคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลสูง³⁸

การผูกพันคู่ความในกระบวนการพิจารณาของศาลดังกล่าวนี้ นอกจากจะหมายถึงตัวโจทก์และจำเลยในคดีแล้ว ยังหมายรวมถึงผู้สืบสิทธิ ผู้รับโอนสิทธิ ผู้รับมรดกความจากคู่ความเดิม ตลอดจนผู้ร้องสอดตามมาตรา 57 และมาตรา 58 ด้วย

2. คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลข่มขู่ไม่ผูกพันบุคคลภายนอกคดี (มาตรา 145 วรรคสอง) ทั้งนี้ เนื่องจากบุคคลภายนอกเป็นบุคคลที่ไม่ได้เกี่ยวข้องหรือรู้เห็นข้อพิพาทระหว่างคู่ความ อีกทั้งไม่มีโอกาสแสดงสิทธิของตนให้ประจักษ์หรือโต้แย้งสิทธิผู้อื่นด้วย ซึ่งถ้าจะให้คำพิพากษาดังกล่าวผูกพันบุคคลภายนอกด้วยแล้ว ข่มขู่จะไม่เป็นธรรม ดังนั้น โดยหลักทั่วไปแล้ว คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลข่มขู่ไม่ผูกพันบุคคลภายนอกคดี³⁰

3. ข้อยกเว้นว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลผูกพันบุคคลภายนอกคดี จากหลักที่ว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลไม่ผูกพันบุคคลภายนอก

³⁸ มาโนช จรมาศ, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1 และ 2 ว่าด้วยบททั่วไปและวิธีพิจารณาในศาลชั้นต้น เล่ม 2

(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสาส์น, 2525), หน้า 785.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 791 - 793.

ซึ่งมิได้เป็นคู่ความในกระบวนการพิจารณาของศาลด้วยนั้น ถ้าถือเคร่งครัดเกินไปโดยไม่มีข้อยกเว้นก็ย่อมไม่เป็นธรรม อาจก่อให้เกิดความสับสนในการดำเนินกระบวนการพิจารณาได้ กฎหมายจึงได้มีบทบัญญัติยอมรับว่าในบางกรณีคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีผลผูกพันบุคคลภายนอกด้วย ดังนี้

3.1 กรณีที่บัญญัติไว้ในมาตรา 142(1) คือในคดีที่ฟ้องเรียกอสังหาริมทรัพย์ ถ้าศาลพิพากษาให้โจทก์ชนะคดี เมื่อศาลเห็นสมควรศาลจะมีคำสั่งให้ขับไล่จำเลยก็ได้ คำสั่งเช่นว่านี้ ให้ใช้บังคับตลอดไปถึงวงศ์ญาติและบริวารของจำเลย ซึ่งอยู่นอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งไม่สามารถแสดงอำนาจพิเศษให้ศาลเห็นได้ ดังนี้ เห็นได้ว่าวงศ์ญาติและบริวารของจำเลย ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกก็ต้องได้รับผลตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลนั้นด้วย

3.2 กรณีที่บัญญัติไว้ในมาตรา 245(1) คือคำพิพากษาหรือคำสั่งที่อุทธรณ์เกี่ยวกับการชำระหนี้อันไม่อาจแบ่งแยกได้ และคู่ความแต่บางฝ่ายเป็นผู้อุทธรณ์ซึ่งทำให้คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นมีผลเป็นที่สุดระหว่างคู่ความ ถ้าศาลอุทธรณ์เห็นสมควรกลับคำพิพากษาหรือคำสั่งที่อุทธรณ์ ให้ศาลอุทธรณ์มีอำนาจชี้ขาดว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลอุทธรณ์มีผลถึงคู่ความทุกฝ่ายในคดีในศาลชั้นต้น ดังนี้ เห็นได้ว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลอุทธรณ์ มีผลบังคับไปถึงคู่ความซึ่งไม่ได้อุทธรณ์ด้วย

3.3 กรณีที่บัญญัติไว้ในมาตรา 245(2) คือได้มีการอนุญาตให้ผู้ร้องสอดเข้ามาในคดีแทนคู่ความฝ่ายใด คำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ย่อมมีผลบังคับแก่คู่ความฝ่ายนั้นด้วย กรณีนี้ก็เช่นกัน คือคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลย่อมมีผลผูกพันถึงคู่ความเดิมซึ่งมีผู้ร้องสอดเข้ามาแทนที่ด้วย

3.4 กรณีที่บัญญัติไว้ในมาตรา 274 คือเมื่อบุคคลใด ๆ ได้เข้าเป็นผู้ค้าประกันในศาลโดยทำหนังสือประกันหรือโดยวิธีอื่น ๆ เพื่อเป็นการชำระหนี้ตามคำพิพากษาหรือคำสั่งแต่ส่วนใดส่วนหนึ่งแห่งคำพิพากษาหรือคำสั่ง คำพิพากษาหรือคำสั่งเช่นว่านั้นย่อมใช้บังคับแก่การประกันนั้นได้ โดยไม่ต้องฟ้องผู้ประกันชั้นใหม่ ซึ่งก็มีผลว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีผลบังคับถึงผู้ค้าประกัน ซึ่งเป็น

บุคคลภายนอกด้วย

3.5 กรณีคำพิพากษาที่ผูกพันบุคคลภายนอกตามมาตรา 145(1) กล่าวคือ เป็นกรณีที่บุคคลภายนอกสามารถยกขึ้นอ้างอิงใช้ยื่นบุคคลภายนอกได้ด้วย

3.5.1 คำพิพากษาหรือคำสั่งเกี่ยวกับฐานะหรือความสามารถของบุคคล เช่นคำพิพากษาหรือคำสั่งแสดงว่าบุคคลใดเป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเป็นคนสาปสูญ หรือวินิจฉัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอื่นเกี่ยวกับสิทธิในครอบครัว เช่น การสมรส การรับรองบุตร เป็นต้น

3.5.2 คำสั่งเรื่องล้มละลาย เช่น คำสั่งให้พิทักษ์ทรัพย์ชั่วคราวหรือเด็ดขาด เป็นต้น

3.6 กรณีคำพิพากษาที่วินิจฉัยถึงกรรมสิทธิ์แห่งทรัพย์สินใด ๆ เป็นคุณแก่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจใช้ยื่นแก่บุคคลภายนอกได้ เว้นแต่บุคคลภายนอกนั้น จะพิสูจน์ได้ว่าตนมีสิทธิดีกว่า ตามมาตรา 145(2) เช่น คำพิพากษาตามสัญญายอมจำเลยยอมโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินให้ตามสัญญาจะซื้อจะขายนั้น ไม่ใช่คำพิพากษาที่แสดงหรือวินิจฉัยถึงกรรมสิทธิ์แห่งที่ดิน⁴⁰

ตามที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าการยึดทรัพย์สินในประเทศไทยมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย แต่ไม่มีกฎหมายกำหนดไว้แต่อย่างใด เริ่มมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการบังคับคดีเป็นครั้งแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยา ลักษณะของการบังคับคดีในระยะเริ่มแรก เป็นการบังคับต่อเนื้อตัวร่างกาย โดยเอาคนลงเป็นทาสแทนการชำระหนี้ จนกระทั่งในสมัยรัตนโกสินทร์ จึงเริ่มมีบทบัญญัติให้บังคับคดีต่อทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาของศาล โดยวิธีการยึดทรัพย์สิน

⁴⁰ วรพงศ์ จักรเสน, "การดำเนินกระบวนการพิจารณาชี้ा,"

กล่าวโดยสรุป กระบวนการยึดทรัพย์สินตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในปัจจุบัน มีแนวคิดมาจากการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลเพื่อบังคับให้มีการชำระหนี้ ให้เป็นไปตามสิทธิและหน้าที่ที่กำหนดไว้ในคำพิพากษาของศาล อันจะทำให้กฎหมายสารบัญญัติมีผลใช้บังคับได้แน่นอนและสัมฤทธิ์ผล นำมาซึ่งความสงบสุขเรียบร้อยในสังคม แต่อย่างไรก็ตาม การยึดทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาก็ต้องคำนึงถึงสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลด้วย เนื่องจากสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่รัฐพึงให้ความคุ้มครอง จะให้มีการล่วงละเมิดมิได้ นอกจากนี้ ยังต้องคำนึงถึงหลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งคำพิพากษาของศาล ที่ให้เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาได้รับชำระหนี้ โดยทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาต้องรับผิดชอบเพียงเท่าจำนวนที่เป็นหนี้เท่านั้น ซึ่งในบทต่อไป ผู้เขียนจะกล่าวถึงหลักเกณฑ์และวิธีการยึดทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษา ที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย